

ÇORA BATIR DESTANI*

XVI. yüzyılda **Kazan**'da teşekkül etmiş ve buradan da kuzey Türkleri arasında yayılmış **Tatar** destanıdır. Bu yüzyılda Ruslar, **Kazan Hanlığı**nı ortadan kaldırmak için her çareye başvurmuş ve buradaki Türklere zulmetmekten geri durmamıştır. Kimi zaman Hanlığın idarecilerini de kendi tarafına çekmeyi başarmışlardır. Sözgelisi, Rus ordusunun **Kazan**'ı kuşatmasında başta bulunan **Şah Ali** ve diğer ileri gelenler Moskof taraftarı idiler. Bunların içinde Şah Ali'nin **Moskova**'ya kaçmasına yardım eden ve bu ve buna benzer ihanetleri yüzünden öldürülmekten kurtulamayan Çora da vardır.

Çora adında iki kahramanın varlığı bilinmektedir. Birisi; yukarıda söz ettiğimiz *tarihi hüviyete sahip* olan ve halkın nefretini kazanmış olan **Çora Mirza**'dır. Tarihi vasfa sahip Çora Batır, 1532'de **Safa Giray**'ın Kırım'dan kovulması sırasında etkili olmuş bir isimdir. 1545 yılında **Kazan**'ın önde gelen beylerinden **Pulat Bey**'in, Çora Batır'ı ve onun kardeşi **Kadiş Bey**'i, ikinci defa han olan Safa Giray'ı tahttan indirmek için Moskova'ya elçi gönderdiği, bunda da başarı sağlandığı, ne var ki üçüncü defa han olan Safa Giray'ın emriyle, 16. 8. 1546 günü 79 arkadaşıyla birlikte Moskova'ya kaçarken yakalanan Çora Batır'ın öldürüldüğü yazılıdır.

Tarihi kişiliği olan Çora Batır'ın aksine *destan kahramanı* **Çora Batır**, beylik ve mirzalıkla ilgisi olmayan ömrünü Ruslar'la savaşarak geçiren biridir. "**Tatar Tarihine Ait Vesika ve Materyeller**" adlı eserdeki; "...Çok ağır şerait içinde altı yıl muharebe yaptılar. Nihayet felâket Müslümanlara yüzünü gösterdi; onlar mağlup oldular. O gün Malik (Dağrusu : **Narik**) oğlu Çora Batır şehit düştü. Müslümanların merkez kuvveti mağlup oldu, birçok Müslüman şehit oldu.." (Moskova, 1937; 122-123) şeklindeki ifadelerde zikredilen yiğidin, destan kahramanı olan Çora Batır'ın olduğuna şüphe yoktur. **Kazan** savaşı sırasında Moskova'da evlendiği Rus kızından doğma oğlu tarafından öldürülmüştür. Bir söylentiye göre de 1555'te **Kazan**'ı ele geçiren Ruslar Çora Batır'ı yakalamış, silahları ve zırhıyla birlikte **Kaban** gölüne atıp öldürmüştür. Çora Batır, Türklerin kendi vatanperverliğinin ideal bir tipi olarak ortaya koyduğu kahramandır. Maceraları ve yiğitliği ağızdan ağıza yayılmış, öyleki, **Kırım**, **Başkurt** ve **Kırgız** Türklerinin de sevdiği, benimsediği ve yaşattığı bir tip olmuştur.

Çora Batır destanının elimizde tam bir metni olmamakla beraber, birçok rivayeti bulunmaktadır. Üç rivayeti **Radloff**, "*Türk Halk Edebiyatı Numuneleri*" külliyatının yedinci cildinde neşretmiştir. **Hasan Ortekin** de 1939 yılında "*Çora*

* Yayınlandığı yer: *Türk Kültürü*, Yıl XXXVI, S. 425, 9.1998, s. 555-559.

Batır Destanı" adlı kitabıyla, manzum ve mensur olarak kısa hacimli bir metin neşrini sağlamıştır. Diğer taraftan **Abdülkadir İnan**, "*Makaleler ve İncelemeler*" adlı eserinde Kırım, Kazak-Kırgız ve Başkurt rivayetlerinden parçalar vermiştir.

DESTANIN RİVAYETLERİ

Büyükhocalar Rivayeti:

Narik, Canbek Han'ın yiğitleridendir. Karısı Meñli Sulu da oldukça güzel bir kadındır. Canbek Han, Narik'in karısını görüp âşık olur. Bunun üzerine Narik, Han'ı öldürüp oradan kaçıp Küküşülü Tamay (Köküş ulu Tamay!)'a gider. Burada Çora dünyaya gelir. Çora bileği bükülmez bir yiğit olur, öyleki Han kendisinden vergi alamaz. Birgün, Çora evde yokken Han'ın Ahtacısı Ali Bey gelir ve evden koyunlar kestirir, hane halkına zulmeder. Çora galince durumu öğrenir ve Ali Bey'i çarpışmaya davet eder. Nihayetinde onu öldürür ve Kazan'a gider. Orada Koluncak Batır'a misafir olur. Moskoflar Çora'nın geldiğini haber alır ve ona saldırır. Çora sayısız askerle üzerine gelen Moskofları mağlup eder. Bu arada yakın arkadaşı Melek'ten ayrılır. Bunun üzerine talihinin ve kuvvetinin kalmadığı hükmüne varır. Karasu'ya düşüp ölür. Çora'nın ölmesini fırsat bilen Moskoflar, Kazan'ı ele geçirir.

Kırım Nogay Rivayeti:

Dağistanlı Kadı Bey Mirza, avda iken bulduğu çocuğu eve getirir; adını Narik koyduğu bu çocuğu besleyip büyütür. Herkesin sevdiği Narik'i Kadı Bey Mirza'nın kardeşi Han Mirza bir türlü sevmez. Zamanı gelir, Narik evlenir. Han Mirza, Narik'in eşi Meñli Sulu' ya âşık olur onu elde etmek ister. Narik, Han Mirza'yı öldürür Astrahan'a Akça Sultan'ın yanına sığınır. Yolda bir oğlu olur. Çocuğun adını Çora kor. Çora büyür, evlenir, Bahadırılığı dilden dile söylenir. Birgün Çora evde yokken Aktas oğlu Ali Bey, Narik'in obasına gelir, evdekilere hakaret eder. Çora, obasına geldiğinde durumu öğrenir ve Ali Bey'le çarpıştır, onu öldürür. Babası, annesi ve eşiyle vedalaşıp oradan ayrılır, Kazan'a gider. Günün birinde Ruslar, Kazan'a saldırır. Çora, askerlerin başına geçer, Rusları mağlup eder. Böylelikle, Şah Ali Han'ın gözüne girer. Bu arada Çora, Ruslardan esir aldığı bir kızla evlenir. Fakat kız fırsatını bulut Kazan'dan kaçır, yolda bir erkek çocuk doğurur.

Çora Kazan'da iken öldürdüğü Ali Bey'in yakınları, babası Narik'in malını yağmalar. Narik yoksullaşır. Öyleki dilencilikle geçimini sürdürür. Dilene dilene Kazan'a kadar gelir. Çora babasına yardım elini uzatır, epeyce mal mülk verir memleketine gönderir.

Şah Ali'nin kızı **Sarı Hanım**, batırlara hediyeler gönderir. Çora Batır'ın hediyesi de kutu içinde yılan gibi kıvrılmış bir kılıçtır. Bir zaman sonra, Rus ordusu tekrar Kazan'a gelir ve savaş çıkar. Çora bir Rus delikanlısı ile karşılaşır. Bu, gök gözlü yiğit Çora'nun esir Rus kızından doğan oğlundan başkası değildir. Epey mücadeleden sonra Çora yorulur, ancak yine de oğlunu öldürmeyi başarır. Yapılan savaşta Rus ordusu üstün gelir. Çora Kazan'da daha fazla kalamaz oradan ayrılır. **Kırım**'a gitmek ister fakat bir türlü yol bulamaz. **Karasu** çayının yanından geçerken atı ve silahlarıyla beraber suya atlayıp intihar eder.

Karasubazar Rivayeti:

Canbek Han'ın yanında kapıkulu olarak çalışan Narik, verilen bütün vazifeleri canla-başla yerine getirir, bu iyi halinden dolayı Han tarafından çok sevilmektedir. Günün birinde saraya misafir gelen kervana mihmandarlık yapar. Kervan bunun ilgisinden çok memnun kalır ve bir yıl sonra tekrar geldiğinde **Hind**'den getirdiği elbiseyi, **Turan** ülkesinden silahı ve **Yemen**'den getirdiği atı Narik'e hediye eder. Bundan etkilenen Canbek Han da ülkesindeki dilettiği kızı kendisine alabileceği sözünü verir. Narik, Han'ın elini öpmeden dışarı çıkar. Narik'e gösterilen ilgiden rahatsız olan diğer beyler bunu fırsat bilir, gösterilen saygısızlığı ileri sürerek Han'a Narik'i kovlarlar. Kervanbaşı ileri atılır ve onun saygısız olmadığını, zamanla kendisinin daha iyi anlaşılacağını söyler.

Narik ülkeyi dolaşır, münasip bir kız arar. Epey dolaştıktan sonra bir köyde **Meñli Aru Sulu** adlı kızı beğenir ve Han'a haber verir. Han, kızı alır, nikâh kıyılır, düğün yapılır. Bu arada Meñli Sulu'yu görür ve âşık olur. Kız, Narik'i bir bahaneyle **Moskof** kralına göndermek ister. Durumu fark eden karısı, gitmesine engel olmak ister, ama başaramaz. Gece olur, Canbek Han, Meñli Aru Sulu'ya misafir gelir. Onun kötü niyetini anlayan genç kadın Han'a ibret alınacak bir hikâye anlatır. (Hikâye şöyledir: Sürüden ayrılan genç bir tay uykudayken, aç bir kurt tarafından ısırılır. O sırada bir köpeğin gelmesi üzerine kurt kaçır, tay ölümden kurtulur, ancak sakat kalır. Yine birgün çölde gezmekte olan bir aslan bu tayı görür, yemek ister. Tam yiyeceği sıra bacağına kurt dişini görür ve; "Ben aslanım, kurdun ağzından kurtulan bir hayvanı yemem." diyerek vazgeçer.) Han, kadının ne demek istediğini anlar. Diğer taraftan Narik, yolda karısının sözlerini hatırlar geri döner, evine gelir. Evindeki konuşmaları duyar, canı sıkılır. Han dışarı çıkarken üzerine atılır ve bir kılıç darbesiyle başını keser. Bu hadiseden sonra Narik, artık orada kalamaz eşini alıp **Kırım**'a gider **Köküşlü Kök Damay** cemaati içine karışır.

Birgün Meñli Aru, rüyasında iki ayağının arasından yerden göğe yükselen ve bir türlü söndürülemeyen bir ateş görür. Ateşi ancak gökte peyda

olan kara buluttan dökülen bir yağmur söndürür. Meñli Aru rüyasını şöyle yorumlar. Kendisine hiç bir şeyin etki etmeyeceği bir oğul doğuracaktır. Bu çocuğu ancak su öldürebilecektir.

Nitekim günü geldiğinde bir erkek çocuk doğurur. Çocuğa **Çora** adı verilir. Çora, sekiz-on yıl içinde batır olur, kimse sırtını yere getiremez.

Birgün uzaklardan gelen bir derviş, Narik'e misafir olur. Narik'in ev sahipliğinden memnun kalan derviş, Çora Batır'a çok çok dua eder. Eline aldığı tasmayı bir tayın boynuna bağlar ve ona **Tasmalı Ker** adını koyar.

Günün birinde Köküşlü Kök Damay'a vergi toplamak için, Hanın adamlarından Ali Bey gelir. Çora, Ali Bey'i evine misafir alır, koyunlar keser, rakılar, ballar ikram eder. Bunun üzerine Ali Bey onlardan vergi almaz. Han, buna kızar. Vergiyi Çora adlı çocuktan korktuğu için almadığına hükmeder ve Çora'yı huzuruna ister. Çora'ya haber gider. Çora, Tasmalı Ker'e binip Han'ın sarayına gider. Yedi yerde temenna eder, sekizincide Han'ın elini öper. Han, Çora Batır'a, Ali Bey'in daha yiğit olduğunu kendisinin de henüz batır sayılamayacağını söyler. Çora obasına dönmek üzere oradan ayrılır. Han ardından kırk atlı gönderir. Çora, yolunu kesen kırk atlıyı tepeler, ellerini bağlayıp Han'ın huzuruna getirir. "Bu köpekleri iyi zaptet, yolculara saldırmassınlar." der, tekrar yola çıkar.

Olanlara içerleyen Han, Ali Bey'i yanına çağırıp Çora Batır'a gereken dersi vermesini ve Tasmalı Ker'i kendisine getirmesini emreder. Ali Bey, emre uyar, Çora'nın evine gelir. O sırada evde bulunmayan Çora'nın yokluğunu fırsat bilir ve ihtiyar Narik'e hakaretler eder ve evdeki Tasmalı Ker'i alıp kırk yiğidiyle beraber Han'ın yanına döner. Narik oğlunu arar ve onu bal evinde bulur. Olup biteni ağlayarak anlatır. Bunun üzerine Çora Batır hemen **Kazan** yolunu tutar.

Çora Batır, Kazan'a üç günlük yol kaldığı zaman gökte akku (kuğu) sürüsü görür. Sürüye ok atar, kuğulardan birisini vurur. Ancak yaralı kuğu oraya düşmez gidip Kazan şehrinin ortasına düşer. O sırada Kazan'da nişan talimi yapan Han'ın otuz iki batırı okla vurulmuş akkuyu görür. Kendi oklarından uzun ve farklı okun sahibini merak ederler. Batırların en büyüğü **Koluncak Batır**, okun Çora Batır'a ait olduğunu söyler ve oku saklar. Bir müddet sonra Çora Batır Kazan'a gelir ve Koluncak Batır'ın misafiri olur.

Birgün **Çiğali Han**'ın kızı **Sarı Hanım** batırlara emir verir, meydana da ok atmalarını ister. Nişan dikilir, batırlar birer birer okunu atar. Nişanı vuran da olur, vuramayan da. Sarı Hanım Çora Batır'ı görür, kim olduğunu sorar. Koluncak Batır, konuk olduğunu söyler. Çora Batır'ın da ok atması

istenir. Çora, birinden ok-yay alır, hedefi gözler, tam atacağı sıra, yay kırılır elinde kalır. İkincisinde Koluncak Batır'ın okunu ve yayını denir, bunlar da kırılır. Çora Batır, atının yanındaki kendi ok-yayını ister. Bir kişi gidip getiremez. İki kişinin ancak getirebildiği ok ve yayı ile nişan alın Çora Batır, hedefi rahatlıkla vurur. Sarı Hanım, Çora Batır'ın kim olduğunu öğrenir. Batırlara at, kılıç, kaftan gibi hediyeler verir. Çora Batır'a da içi boş bir para kesesini uygun görür. Çora'nın canı sıkılır, keseyi at gübresine atar.

Çora Batır Kazan'da iken, Moskoflar burayı almak ister. Bunların karşısına otuz iki batır çıkar. Yedi gün yedi gece çarpışma olur, iki taraf da bir sonuç alamaz. Çora Batır'ın çarpışmaya katılması için Kazan ihtiyarları ricaya gelir, Çora kabul etmez. İkincisinde Han gelir, ancak o da sonuç alamaz. Üçüncü olarak da cariyeleriyle birlikte Sarı Hanım ricaya gelir, gözyaşı döker. Çora Batır, verilen hediyeyle dolayı Sarı Hanım'a sitemlidir. Sarı Hanım at gübresinin içinden keseyi getirir. Keseyi açtıklarında, içinden sekiz kat bükülmüş bir kılıç çıkar. Buna sevinen Çora Batır atına biner, savaş meydanına gider. Önce otuz iki batırın baş edemediği Moskof batırını mağlup eder. Batır, Çora'dan korkar, ödii patlar, ölür. Yedi gün yedi gece çarpışma olur. Moskof generali bir daha Kazan'a gelmeyeceğine ve beline kılıç takmayacağına söz verir ve sulh yapıp gider. Çora Batır'ı mağlup edemeyen düşman müneccimleri toplayıp yıldıza baktırırlar. Müneccimler; "Bir Rus kızı Çora Batır'dan hamile kalacak, ondan doğan çocuk Çora Batır'ı öldürecek." derler. Güzel bir Rus kızı bulurlar. Kızı, iyi elbiseler giydirip süsledikten sonra, hamile kalınca tekrar ülkesine dönmesini sıkı sıkı tembihleyip bir atla Kazan'a gönderirler. Çora Batır kızı beğenir, yanında alı kor. Kız, hamile kaldıktan sonra fırsatını bulup ülkesine kaçar ve orada bir erkek çocuk doğurur.

Epey yıllar Kazan'da kalan Çora Batır, Han'ın baş batırı olur. Birgün Moskoflar tekrar Kazan'a gelir. Çora Batır pek çok düşman askerini öldürür, yalnız biriyle baş edemez. Bu, delikanlı kendi oğludur. Çarpışma devam eder. Çora yine çok sayıda Rus askeri öldürür. Bu arada atı Tasmalı Ker'in ayakları kızar. At, göle doğru koşar. Çora Batır onu durduramaz atıyla birlikte gölün sularına gömülür. (Hasan Ortekin neşrinden özet)

Kaynakça:

ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, (1967), *Rusları Titreten Bir Türk Kahramanı Çora Batır*, **Hayat Tarih Mecmuası**, S. 12 ve 24.

İNAN, Abdülkadir, (1968), **Makaleler ve İncelemeler**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara, s. 76-85.

Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. III, 245. s.

ORTEKİN, Hasan, (1939), **Çora Batır Destanı**, İstanbul Eminönü Halkevi Dil Tarih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı X, -Burhaneddin Basımevi, İstanbul. 23 s.

SALGI, Abdülkadir, (1982), *Çora Batır Destanı Hakkında, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*, C. II, Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları: 38, Seminer, Kongre Bildiriler Dizisi: 9, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s. 361-371.

Türk Ansiklopedisi, C.XII, 112. s.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi, (2001), C. 17, Ankara, s. 288-297.